

Małgorzata Dubis
Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie

Wartości i style życia młodzieży

Abstract

Values and Lifestyles of Young People

Contemporary young people face new challenges of the rapidly changing reality. The conditions of social life change substantially, often causing transformations in the sphere of awareness and behavior. Developing the system of values is an extremely crucial issue in the process of educating children and young people and creating conditions for their development. Young people, often lost in the culture of pleasure, encounter suggestions of new ways of forming rules of behavior, hierarchizing rules and choosing life targets. Developing and forming the right and lasting hierarchy of values is an indispensable factor of a conscious life and making responsible decisions, making certain choices and showing particular behaviours. In the article a part of the research concerning the system of values of 280 secondary school students has been presented. The researches were of a comparable nature. Data from two types of schools, that is, public and private secondary schools from various sizes of towns of the Podkarpacie voivodeship have been compiled. The analysis of the values selected by young people will fulfill the life philosophy of the analyzed, with reference to these aspects which are the most important for them.

Key words: youth, hierarchy of values, lifestyles.

Wprowadzenie

Współczesna młodzież staje przed nowymi wyzwaniami. W sposób zasadniczy zmieniają się warunki życia społecznego, co często powoduje przekształcenia w sferze świadomości i zachowań. Formowanie systemu wartości jest niezwykle istotną kwestią w procesie wychowania dzieci i młodzieży oraz stwarzania im warunków do rozwoju. Młodzi ludzie, niejednokrotnie zagu-

bieni w kulturze przyjemności, spotykają się z propozycjami nowych sposobów formułowania reguł postępowania, zasad hierarchizacji i wyborów celów życiowych.

Wypracowanie i ukształtowanie właściwej i trwałej hierarchii wartości jest czynnikiem niezbędnym do świadomego życia i podejmowania odpowiedzialnych decyzji, dokonywania pewnych wyborów oraz przejawiania określonych zachowań. Proces rozwoju wartości u jednostki ma doniosłe znaczenie nie tylko dla niej samej, lecz także dla społeczeństwa. Sama znajomość wartości nie jest czynnikiem wystarczającym, aby realizować je w praktyce społecznej i życiu osobistym.

Pojęcie i klasyfikacje wartości

Zainteresowanie problematyką wartości znajduje odbicie zarówno w rozważaniach teoretycznych, jak i empirycznych u wielu badaczy z różnych dyscyplin naukowych. Potocznie pojęcie „wartość” jest rozumiane jako coś szczególnie cennego, odpowiadającego wysokim wymaganiom; to coś, czego pragniemy i co stanowi cel ludzkich dążeń. Są to zatem idee, przekonania, niekiedy przedmioty materialne, uznawane przez jednostkę i zbiorowość społeczną za szczególnie cenne (Gajda 1997: 11). Według słownika „wartość” oznacza, „ile coś jest warte pod względem materialnym, [to] cecha jakiejś rzeczy, dająca się wyrazić równoważnikiem pieniężnym lub innym środkiem płatniczym” (Szymczak 1998: 660).

O trudności zdefiniowania pojęcia wartości w filozofii pisał Władysław Tatarkiewicz (1978), dowodząc, że przez wartość rozumie się „bądź własność rzeczy, bądź rzecz własność tę posiadającą” albo upatruje się w niej własność w znaczeniu dodatnim lub ujemnym. W pierwszym znaczeniu wartością dla nas jest tylko to, co wydaje się godne powszechnej aprobaty, co sprawia nam przyjemność, a w znaczeniu drugim w zestaw wartości włączamy również to, czego nie aprobujemy i co często uważamy za szkodliwe.

Psychologiczne rozumienie omawianego pojęcia sugeruje, aby traktować wartości jako indywidualne (zinternalizowane doświadczenie) zjawisko o charakterze poznawczym. Psychologiczne definicje podkreślają przekonania człowieka, motywy, potrzeby i zachowania. Czesław Matuszewicz zwraca uwagę, że wartość w psychologii to: „obiekt pożądania, czynnik selekcji motywów i kryterium wyboru celów działania i środków ich realizacji” (Matuszewicz 1975: 15). W tym ujęciu to wartość decyduje o wolności człowieka w zakresie jego wyborów. Na wybór wartości wpływa z kolei wiedza o świecie, styl wychowania oraz zasób doświadczeń indywidualnych. Można

zatem stwierdzić, że psychologiczne definicje wartości utożsamiają je z przekonaniem stanowiącymi podstawę dokonywania określonych wyborów.

Nieco inaczej wartości są interpretowane przez socjologię. Socjologowie traktują je jako przedmioty i przekonania o nienormatywnym charakterze, które determinują względnie podobne przeżycia psychiczne i działania jednostek. W definicjach socjologicznych podkreśla się standardy zachowań, przedmioty, wzorce i normy, do których dążą jednostka czy też grupa społeczna. Zaznacza to między innymi Jan Szczepański (1970), określając wartości jako podmiot materialny lub idealny, ideę lub instytucję, przedmiot rzeczywisty lub wyimaginowany, w stosunku do których jednostka lub zbiorowość przyjmują postawę szacunku, równocześnie przypisując im ważną rolę w życiu. Wartości jako czynnik stymulujący i regulujący zachowania i normy jednostek oraz grup społecznych umożliwiają zatem ich istnienie i aktywność jako całości.

Najtrudniej jest – jak twierdzi Anna Błasiak (2009) – odnaleźć jednoznaczne ujęcie wartości w aspekcie pedagogicznym. Tutaj są one ujmowane jako wszystko to, co nie jest neutralne i obojętne, lecz cenne, godne pożądania i wyboru, ważne i doniosłe, a przez to stanowi cel ludzkich dążeń. Pedagogów interesuje problem wartości z punktu widzenia wychowawczego i dydaktycznego oddziaływania na młodzież. Przykładem takiego podejścia jest definicja Wojciecha Cichonia. Autor uznaje wartości jako to, „co jest zadane do zrealizowania i co faktycznie w określony sposób lepiej lub gorzej bywa urzeczywistniane w procesach wychowawczych” (Cichoń 1996: 146). Mirosław J. Szymański (1998: 152) proponuje nazwać wartościami wykładnię „zweryfikowanego w ciągu wieków sposobu odczytania sensu i istoty życia, jak i wytyczną postępowania mogącego urzeczywistnić dobro w życiu społecznym”. Wartości formułowane na użytek pedagogiki uważa się również za zinternalizowane standardy zachowań wykształcone w procesie wychowania (Rumiński 1996).

O wartościach możemy również mówić w znaczeniu kulturowym. Taki aspekt rozumienia wartości Leon T. Dyczewski określa jako

wartość społecznie usankcjonowaną, typową dla danej kultury, uwewnętrznioną przez członków społeczeństwa, pomagającą dokonywać im wyborów i wskazującą cel oraz środki działania, a także wzmacniającą samo działanie w ramach tej dziedziny społeczno-kulturowej, w której sama tkwi. Obiektywnym kryterium znaczenia wartości jest jej miejsce w kulturowym systemie wartości, mówiąc inaczej, jej rola w tym systemie. Subiektywnym zaś kryterium znaczenia wartości kulturowej jest jej miejsce – rola w strukturze osobowości konkretnej jednostki (Dyczewski 1993: 58).

Wieloznaczność terminu „wartość” powoduje, że pojawiają się nie tylko różne definicje, lecz także rozmaite próby klasyfikacji. Interesującego podziału dokonał M.J. Szymański (1998: 31). Wyróżnił 10 grup wartości: allo-

centryczne, prospołeczne, przyjemnościowe, związane z pracą, edukacyjne, związane z władzą, kulturalne, obywatelskie, rodzinne i materialne.

Wnikliwego podziału wartości dokonał Stanisław Ossowski. Według niego istnieją wartości odczuwane i wartości uznawane, wartości środki i wartości cele oraz wartości odświętne i wartości codzienne. Pierwsze są własnością środowiska społecznego i równocześnie źródłem norm ich postępowania. Wartości uznawane należą z kolei do poszczególnych jednostek społeczeństwa. Są częścią immanentną ich osobowości. Wartości uznawane nie mają samoistnej właściwości motywacyjnej, bezpośrednio pobudzającej postępowanie człowieka (Ossowski 1967).

Ciekawą klasyfikację wartości zaproponował Milton Rokeach (1973). W nieco zmienionej formie stała się ona podstawą do przeprowadzenia prezentowanych w dalszej części artykułu badań empirycznych. Wyodrębnił on wartości ostateczne i instrumentalne. Obydwu kategoriom przyporządkował po 18 różnych wartości szczegółowych. Wartości ostateczne odnoszą się do najważniejszych celów, do których ludzie dążą, a wartości instrumentalne to sposoby postępowania, zachowania i cechy, dzięki którym te cele mogą być realizowane.

To tylko niektóre z klasyfikacji wartości. Obok zasygnalizowanych istnieje wiele innych. Są one zapewne użyteczne zarówno w teorii, jak i praktyce pedagogicznej. Trudno zbudować zadowalającą, uniwersalną i rozłączną klasyfikację wartości. Jak słusznie zauważają Jerzy Trębicki (1973) i Anna Śpiewak (1982), system wartości nie jest prostym zestawem czy katalogiem wartości. Trudno dokonywać systematyzacji w obrębie wartości jednego typu, tym bardziej wydaje się to niemożliwe wśród różnych wartości, jakie istnieją w ludzkim świecie.

Wyznawane przez człowieka wartości są czynnikiem decydującym o jego postępowaniu. To one bowiem determinują ustalanie celów życiowych oraz stanowią podstawowe kryterium dokonywanych wyborów w sytuacjach ich wymagających. Poza tym pozwalają człowiekowi określić sens życia, co stanowi niezbędny warunek funkcjonowania w świecie.

Kształtowanie się planu życiowego i style życia młodzieży

Wartości mają charakter egzystencjalny i bez względu na ich rodzaj nie występują w izolacji, lecz pozostają w ścisłych związkach ze światem człowieka. Style życia, cele i plany życiowe młodzieży są związane z systemami wartości. Systemy wartości stanowią podstawę planów życiowych oraz stylów życia.

Cele życiowe, bardziej odległe i możliwe do osiągnięcia w wyniku określonego działania, składają się na plan życiowy. Planowanie dotyczy podsta-

wowych, codziennych czynności o różnej perspektywie czasowej, ale również może być traktowane jako odrębny rodzaj aktywności odnoszącej się do przyszłości. Plany życiowe są konkretnym przejawem aspiracji. Niektórzy badacze utożsamiają lub traktują łącznie cele i plany życiowe (por. Janowski 1977; Misztal 1980; Zaleski 1991).

Kształtowanie się planów życiowych rozumianych jako „system podstawowych celów, do których jednostka zmierza w swoim działaniu oraz ogólne zasady ich realizowania” jest procesem otwartym i długotrwałym (Szewczuk 1990: 210). Dzięki zdobywaniu nowych doświadczeń dochodzi do zmian w celach i dążeniach życiowych, a w związku z tym plany życiowe podlegają modyfikacjom.

Z uznawanymi wartościami, przekonaniem i sposobami postrzegania świata łączy się styl życia człowieka. Funkcjonuje on jako kategoria pojęciowa obok takich kategorii (lub nawet zamiennie) jak sposób życia, wzory zachowań, jakość i poziom życia, wartości i postawy. Według Andrzeja Tyszki (1974: 105) „styl życia jest to kulturowo uwarunkowany stopień i sposób zaspokajania potrzeb i realizowania aspiracji za pomocą możliwości i prerogatyw wynikających z zajmowanej pozycji społecznej”. Określony w ten sposób styl życia dotyczy: światopoglądu, celów, dążeń życiowych, potrzeb i aspiracji. W ujęciu Barbary Fatygi (1999: 9) styl życia to „kulturowo uwarunkowany sposób realizacji potrzeb, nawyków i norm; regulują go układy wartości przyjęte przez jednostki i grupy. Te układy wartości stanowią tzw. zasady stylów życia, umożliwiając ich realizatorom odczuwanie swojego życia jako względnie spójnego i sensownego”.

Styl życia jawi się jako złożony całościowy proces o wieloaspektowych wewnętrznych powiązaniach strukturalnych. Uznaje się go za specyficzny zespół codziennych zachowań członków pewnej zbiorowości, stanowiących odzwierciedlenie ich położenia, a dzięki temu umożliwiającą ich społeczną identyfikację. Można zatem przyjąć, że styl życia to kulturowo uwarunkowany sposób realizacji potrzeb, nawyków i norm, które regulują układy wartości przyjęte przez jednostkę czy grupę. Kształtuje się on w procesie wzajemnego oddziaływania szeroko pojętych warunków życia oraz indywidualnych wzorów zachowań (Siciński 1998: 18–22). Te zachowania są zdeterminowane przez cechy osobiste oraz czynniki społeczno-kulturowe. Standardowe reakcje i wzory zachowań decydujące o kształcie stylu życia przekazuje się młodzieży w procesie socjalizacji. Styl życia i składające się nań zachowania kształtują się we wczesnym dzieciństwie i młodości pod wpływem wiadomości i wzorów przekazywanych przez rodziców, szkołę, grupy rówieśnicze, środki masowego przekazu itp.

Anna Pawełczyńska (1976) podkreśla jeszcze jeden istotny aspekt stylu życia, wskazując, że jest to nie tylko zespół obserwowalnych zachowań zwią-

zanych ze sferą codzienności, ale także nieobserwowalne wartości, które wyrażamy przez swoje zachowania, jednocześnie kształtując własne życie według wzorów uznanych za najlepsze i najważniejsze.

W literaturze spotykamy wiele propozycji typologii stylów życia formułowanych według kryterium społecznego czy ekonomicznego, ze względu na społeczną lokalizację ich reprezentantów, położenie jednostki w strukturze społecznej itp. Według Jolanty Kędzior i Mirosławy Wawrzak-Chodaczek (2000) wybrany styl życia, czyli standardowe reakcje i wzory zachowań powstałe w procesie socjalizacji, mogą stanowić wzorzec dla rozmaitych rodzajów zachowań. Andrzej Siciński (1998), mając na względzie złożoność problemów związanych z analizą życia codziennego, wskazuje na potrzebę posługiwania się nawet kilkoma klasyfikacjami stylu życia, co daje możliwość stworzenia „siatki klasyfikacyjno-typologicznej”. Główną kategorią analizy stylu życia jest według autora kategoria wyborów dokonywanych przez człowieka. Główne kryterium pozwalające na dokonanie klasyfikacji stylów życia odnosi się do możliwości dokonywania wyborów i dotyczy sytuacji wybierania. Pozostałe kryteria odnoszą się do orientacji życiowej osoby dokonującej wyborów w środowisku, w którym żyje. Autor, przyjmując perspektywę wyborów dokonanych przez ludzi w ich codziennym życiu, wyróżnił sześć podstawowych kategorii wyborów odpowiadających sześciu typom stylów życia. Są to:

- I) Styl życia kształtujący się w toku życia w kontekście społecznym znacznie ograniczającym możliwości dokonywania wyboru przez człowieka;
- II) Styl życia polegający na unikaniu dokonywania wyboru;
- III) Styl życia będący poszukiwaniem drogi życiowej, dokonywaniem wyboru wartości naczelnych itp.;
- IV) Styl życia nastawiony na podejmowanie takich działań, które stanowią cel sam w sobie;
- V) Styl życia charakteryzujący się działaniami o charakterze zachowawczym, konserwującymi istniejącą sytuację;
- VI) Styl życia nastawiony na działania prowadzące do zmiany (Siciński 1998: 57–59).

Reasumując, można stwierdzić, że styl życia to zespół postaw, zachowań i ogólna filozofia życia człowieka. Wyraża się w trzech sferach rzeczywistości: w sferze światopoglądu, celów i dążeń życiowych, w sferze obserwowalnych zachowań i czynności oraz w sferze przedmiotów, które człowiek wybiera lub tworzy. Styl życia zależy od warunków środowiska zewnętrznego, społecznego, kulturowego, od sytuacji ekonomiczno-politycznej państwa, od uznawanych przez jednostkę norm, wartości i przekonań oraz umiejętności życia.

Komunikat z badań

Prezentowany wycinek badań dotyczy systemu wartości i stylów życia 280 licealistów klas maturalnych. Badania miały charakter porównawczy. Zestawiono dane z dwóch typów szkół – liceów ogólnokształcących publicznych i niepublicznych z różnej wielkości miast województwa podkarpackiego. Celem badań była analiza systemu wartości i stylów życia preferowanych przez młodzież. Starano się dociec, jaki jest system wartości uznawanych przez młodych ludzi, które wartości są dominujące, a które peryferyjne oraz wokół jakich wartości nadrzędnych koncentrują się wybierane przez nich style życia.

W celu poznania preferowanych wartości oraz ich hierarchicznego układu zastosowano kwestionariusz „Skala wartości” autorstwa Teresy Wilk. Został on skonstruowany na podstawie „Skali wartości” Milтона Rokeacha (Wilk 2003; Rokeach 1973). Według tego autora (1973) wartości jednostki stanowią pewnego rodzaju system, w którym poszczególne elementy są uporządkowane według stopnia ważności czy preferencji. Wartości zajmujące najważniejszą pozycję w systemie preferencji mają największy wpływ na decyzje i działania jednostki. W badaniu zaproponowano dwie skale wartości, autoteliczne i instrumentalne, pozwalające na skonstruowanie hierarchii wartości badanej osoby lub grupy osób. Poproszono przy tym młodzież o wybór 10 najistotniejszych w każdej grupie. Pozwoliło to ustalić, czy płeć, typ szkoły oraz miejsce zamieszkania mają wpływ na preferowanie określonego systemu wartości.

Preferowane przez respondentów wartości łączą się z wybranymi przez nich stylami życia. W celu poznania przejawianych przez młodzież stylów życia poddano ich badaniom przy użyciu kwestionariusza „Styl życia”. Prezentowane narzędzie badawcze zostało opracowane przez Teresę Wilk (2003), która wzorowała się na „Drogach życia” Charlesa Morrisa (cyt. za: Siek 1983) oraz „Orientacjach życiowych” Teresy Hejnickiej-Bezwińskiej (1991). Omawiany kwestionariusz zawiera zbiór 10 stylów życia do oceny w skali od 5 do 1. Badany określa również, który z nich chciałby w przyszłości obrać za swój.

System wartości preferowanych przez młodzież wyznaczono na podstawie oceny wszystkich wartości oraz wyboru wartości najważniejszych i najmniej ważnych. Analizując dane dotyczące wartości naczelných, stwierdzono, że największym uznaniem u większości badanych cieszyły się: miłość (92,5%), rodzina (92,1%), wykształcenie (75,7%) i szczęście (70,7%). Warto zauważyć, że dla młodzieży najmniej ważne były w tej grupie takie wartości jak sztuka, sława, rozrywka i przyjemność. Wyniki te okazały się zbieżne dla dziewcząt i chłopców uczęszczających do szkół niepublicznych. Innych wyborów doko-

nali uczniowie szkół publicznych. Dla nich najważniejsze w omawianej grupie wartości to: rodzina (98,5%), miłość (92,2%), szczęście (81,4%), a dopiero później wykształcenie (76,4%). Na najniższym szczeblu hierarchii wśród wartości wybieranych przez uczniów szkół publicznych znalazły się: sztuka, rozrywka i przyjemność oraz sława. Rozpatrując znaczenie wartości instrumentalnych, które są jakby elementem pomocniczym w osiąganiu wartości najwyższych, należy stwierdzić następującą prawidłowość: wszyscy badani uczniowie są zgodni co do tego, że w hierarchii wartości instrumentalnych liczą się przede wszystkim: inteligencja (93,2%), wykształcenie (85,7%), zaradność życiowa (67,9%) i pracowitość (55,7%). Za wartości nieprzedstawiające większego znaczenia uznali posłuszeństwo, opanowanie i władzę. Co ciekawe, za takim układem wartości opowiedzieli się badani zarówno ze szkół publicznych, jak i niepublicznych. Zmienna płci także nie różnicuje wyboru wartości instrumentalnych, podobnie miejsce zamieszkania. Na pierwszych miejscach wymieniano inteligencję i wykształcenie. Zmiany widać na dalszych miejscach, jednak wybory są dokonywane wśród tak samo ważnych wartości.

Analizując rozkład wybieranych wartości z grupy pierwszej ze względu na miejsce zamieszkania, należy stwierdzić, że dla badanych mieszkających na wsi najważniejsze w kolejności są: rodzina, wykształcenie, inteligencja, mądrość, szczęście i miłość. Ich rówieśnicy mieszkający w dużym mieście wśród cenionych wartości wybierają: miłość, wykształcenie, rodzinę, moralność i szczęście. W badanej grupie mieszkających w średnim mieście najważniejsze są: rodzina, miłość, mądrość, szczęście i wykształcenie. Mieszkańcy małych miast szczególną wagę przykładają do takich wartości jak rodzina, szczęście, miłość, wykształcenie i moralność. Z powyższego wynika, że mieszkańcy wszystkich aglomeracji za najważniejszą wartość uznali rodzinę. Na drugim miejscu mieszkańcy wsi i dużych miast umieścili wykształcenie. Uczniowie z małych miast jako drugą wartość pod względem ważności wybrali szczęście, a mieszkający w średnich miastach miłość.

Analiza przeprowadzonych badań dotyczących hierarchii wartości pozwala stwierdzić, że młodzież w swoich wyborach bardzo rzadko uwzględniała uznanie społeczne, skromność, nowatorstwo czy posłuszeństwo. Młodzież traktuje te wartości marginalnie. Szczęście rodzinne wraz z miłością są dla niej najważniejsze. Pomimo pogoni świata za dobrobytem i nowoczesnością to właśnie zintegrowana rodzina jawi się badanym jako swoisty azyl i źródło szczęścia. Młodzież akceptuje tym samym wartość osoby ludzkiej i dostrzega sens życia rodzinnego. Nasuwa się jeszcze jeden wniosek. Obok wymienianych wartości wykształcenie w opinii badanych jest kluczem do sukcesu i pieniędzy. Należy więc uznać, że młodzi ludzie zdają sobie sprawę z reguł rządzących współczesnym światem. Mniej aktywną postawę wyrażają z kolei wobec społeczeństwa i ojczyzny, które traktują jako odświętne i uroczyste.

Z uznawanymi wartościami, przekonaniami i sposobami postrzegania świata łączy się styl życia człowieka. Realizacja określonego stylu życia, akceptowanego społecznie, wymaga od młodzieży wzajemnego powiązania wzorów regulujących zachowania z różnych dziedzin aktywności, a także uporządkowania wartości według określonej hierarchii. Młodzież, wybierając jeden styl życia, sygnalizuje swoją indywidualność lub przynależność do określonej grupy społecznej. Można zatem uznać, że styl życia młodzieży jest zarówno źródłem jej własnych ocen i zachowań, jak i ocen oraz porównań innych.

Najchętniej wybierany okazał się styl szósty, wyrażający orientację monocentryczną zorientowaną na człowieka. W tym stylu jawi się on jako najwyższa wartość, a bezinteresowna pomoc drugiemu nadaje sens życiu jednostki. Jako drugi został wybrany styl dziesiąty, zorientowany na pracę i naukę. Jako trzeci młodzież wskazała styl czwarty, prezentujący orientację perfekcyjną. Największa grupa respondentów odrzuciła drugi styl życia, eksponujący prestiż, oraz styl trzeci, wiążący się z postawą wycofującą. Wybory nakierowane na perfekcjonizm, pracę i naukę oraz monocentryzm określa się mianem rozwojowych. Taki rozkład preferencji świadczy o przewadze wśród badanych uczniów osób o tendencjach rozwojowych.

Dokonując zestawienia wyników badań dotyczących wybieranych stylów życia ze względu na miejsce zamieszkania, można stwierdzić, że uczniowie mieszkający na wsi, w małym i średnim mieście najwyżej cenią styl szósty, dziesiąty i czwarty, czyli opowiadają się za życiem monocentrycznym, zorientowanym na naukę i pracę oraz perfekcjonizm. Mieszkańcy dużych miast z kolei na pierwszym miejscu stawiają naukę i pracę, zorientowanie na drugiego człowieka oraz perfekcjonizm przejawiający się w ciągłym dążeniu do ideału.

Poczynione analizy jakościowe i ilościowe pozwalają na stwierdzenie, że badaną młodzież cechuje duża dojrzałość w wyborze wartości. Wskazywane wartości są uważane za najbardziej pożądane nie tylko przez młodych, ale również przez ogół społeczeństwa. Badania skłaniają do jeszcze jednego wniosku, mianowicie: miejsce zamieszkania, typ szkoły, do jakiej uczęszcza młodzież, a także społeczne i ekonomiczne realia nie warunkują odmiennych wyborów wartości. Potwierdzają to te same pierwsze miejsca w ich układzie rangowym. Warte podkreślenia jest również to, że licealiści w większości swoich wyborów akcentują postawę „być”, a nie „mieć”.

Omówione preferencje dotyczące wyboru określonych wartości przez młodzież potwierdzają się przy wyborze stylów życia. Badani preferują style zorientowane na człowieka, pracę i naukę oraz działania charakteryzujące się wysokim perfekcjonizmem. Praca z innymi i dla innych stanowi dla nich istotną wartość. Młodzież w swoim życiu dostrzega drugiego człowieka, ceni szansę niesienia mu pomocy. W swojej dojrzałości w pełni dostrzega pozy-

tywne aspekty dążenia do samorozwoju, które mimo że niekiedy bywa obarczone trudnościami, daje poczucie szczęścia.

Podsumowanie

System wartości człowieka kształtuje się stopniowo, w miarę jego rozwoju i dorastania. Na każdym etapie życia uświadamiamy sobie kolejno, co jest dla nas ważne i według jakich reguł chcemy dalej żyć. Wyznawane wartości są czynnikiem decydującym o postępowaniu człowieka. To one bowiem determinują ustalanie celów życiowych, stylu życia, jakości egzystencji i relacji interpersonalnych, a także wpływają na rozwój człowieka i planowanie ścieżki życia. Sama znajomość wartości nie jest czynnikiem wystarczającym, aby realizować je w praktyce społecznej i życiu osobistym.

Człowiek kształtuje swój system wartości w ciągu całego życia. To konsekwencja jego doświadczeń oraz modyfikacji w postrzeganiu siebie i świata. Zmiana preferencji wartości prowadzi do zmiany postaw, a także zachowań związanych z tymi postawami. Problemem każdego człowieka (szczególnie młodego) staje się zbudowanie stabilnej struktury wartości, która uprawomocni jego działanie.

Bardzo istotne okazuje się pytanie, jak wspierać młodych ludzi w poszukiwaniu własnej drogi, sensu i podmiotowości w świecie. Rola, jaką odgrywają wartości w życiu młodzieży, stawia przed systemem oświaty konieczność objęcia jej „edukacją aksjologiczną”. W kształceniu aksjologicznym nie należy się skupiać na prezentacji wartości i przedstawianiu gotowych recept na życie, lecz na budzeniu w uczniu refleksji nad samym sobą oraz otaczającą go rzeczywistością społeczną.

Bibliografia

- Błasik Anna, 2009, *Aksjologiczne aspekty procesu wychowania. Wybrane zagadnienia*, Kraków: WAM.
- Cichoń Wojciech, 1996, *Wartość – człowiek – wychowanie. Zarys problematyki aksjologiczno-wychowawczej*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Dyczewski Leon Tadeusz, 1993, *Kultura polska w okresie przemian*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Fatyga Barbara, 1999, *Dzicy z naszej ulicy. Antropologia kultury młodzieżowej*, Warszawa: Ośrodek Badań Młodzieży, Uniwersytet Warszawski.
- Gajda Janusz, 1997, *Wartości w życiu człowieka. Prawda, miłość, samotność*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

- Hejnicka-Bezwinska Teresa, 1991, *Orientacje życiowe młodzieży*, Bydgoszcz: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej.
- Janowski Andrzej, 1977, *Aspiracje młodzieży szkół średnich*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Kędzior Jolanta, Wawrzak-Chodaczek Mirosława (red.), 2000, *Czas wolny w różnych jego aspektach*, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Matuszewicz Czesław, 1975, *Psychologia wartości*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Misztal Maria, 1980, *Problematyka wartości w socjologii*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Ossowski Stanisław, 1967, *Dzieła*, t. 3: *Z zagadnień psychologii społecznej*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Pawelczyńska Anna, 1976, *Style życia w epoce przemian, determinanty i układy odniesienia*, [w:] Andrzej Siciński (red.), *Styl życia. Koncepcje, propozycje, odniesienia*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Rokeach Milton, 1973, *The Nature of Human Values*, New York: The Free Press.
- Rumiński Antoni, 1996, *System wartości rodziców*, [w:] Zbigniew Stareło (red.), *Moralność i etyka w ponowoczesności*, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Karola Stefana Wyszyńskiego.
- Siciński Andrzej, 1998, *Style życia w miastach polskich (u progu kryzysu)*, [w:] Andrzej Siciński (red.), *Styl życia. Koncepcje, propozycje, odniesienia*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Siek Stanisław, 1983, *Wybrane metody badania osobowości*, Warszawa: Wydawnictwa Akademii Teologii Katolickiej.
- Szczepański Jan, 1970, *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Szewczuk Włodzimierz, 1990, *Psychologia*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Szymański Mirosław Józef, 1998, *Wartości nauczycieli i uczniów szkół zawodowych*, [w:] Stefan Kwiatkowski (red.), *Nowe uwarunkowania edukacji szkolnej*, Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Szymczak Mieczysław (red.), 1998, *Słownik języka polskiego*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Śpiewak Anna, 1982, *Wybrane problemy teorii wartości*, [w:] Jerzy Lipiec (red.), *Człowiek i świat wartości*, Kraków: Krajowa Agencja Wydawnicza.
- Tatarkiewicz Władysław, 1978, *Parerga*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Trębicki Jerzy, 1973, *Etyka Maxa Schelera. Przyczynek do ogólnej teorii wartości*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Tyszka Andrzej, 1974, *Uczestnictwo w kulturze. O różnorodności stylów życia*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Wilk Teresa, 2003, *Edukacja, wartości i style życia reprezentowane przez współczesną młodzież w Polsce w odmiennych regionach gospodarczych*, Kraków: Impuls.
- Zaleski Zbigniew, 1991, *Psychologia zachowań celowych*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.